

Spoštovane dame, spoštovani gospodje, cenjeni visoki politični predstavniki, dragi prijatelji,

lepo pozdravljeni in dobrodošli.

Veliko nam pomeni, da ste nas počastili s svojo prisotnostjo in se nam pridružili pri praznovanju tega visokega jubileja ali, kot se sama raje izrazim, pri praznovanju 50. rojstnega dne našega ljubega SLORIja.

Morda se vam bo zdelo nenavadno, vendar med pripravami na to prireditev sem se počutila malce kot arheolog, ki brska po zgodovini našega inštituta.

Predstavlajte si, Slovenski raziskovalni inštitut je doživel že skoraj vse – od zlatih obdobj rasti in napredka do hudih kriznih let, ko je trepetal za svoj obstoj.

A danes, po petdesetih letih, smo Slorijevci še vedno tu, polni navdiha in še bolj zavezani našemu poslanstvu kot kdajkoli prej.

Danes bomo obeležili nekaj ključnih postojank te SLORIjeve 50-letne poti. Morda tako hitro, kot bi preskočili skale na Krasu, a z vsakim korakom se bomo spomnili, zakaj je SLORI tu, v katerih okoliščinah je deloval in predvsem kakšen je bil njegov prispevek k raziskovanju in razvoju naše skupnosti.

50 let SLORIja lahko razdelimo na pet obdobj.

Prvo obdobje je bilo obdobje rojstva in rasti, ki je močno zaznamovalo značaj te institucije.

Konec šestdesetih in začetek sedemdesetih let je bilo obdobje velikih političnih negotovosti in priložnosti za slovensko manjšino. Pripravljali so se novi italijanski šolski zakon in na obzorju so bili Osimski sporazumi, ki bi končno uredili vprašanje meje med SFRJ in Italijo. Leta 1969 je bil sprejet južnotirolski paket, ki je končal večletni spor med Italijo in Avstrijo o pravicah nemško govoreče skupnosti, in z njim so zrastle tudi pričakovanja in upanja za podobno ureditev položaja Slovencev v Italiji.

Po dolgi pripravi in političnih preigravanjih med jugoslovansko in italijansko stranjo se je leta 1974 v Trstu odvila odmevna Mednarodna konferenca o manjšinah. Svet je bil jasno razdeljen, meja med Vzhodom in

Zahodom je potekala točno tu, državi pa se še nista dogovorili glede poteka državne meje. Zato ne preseneča, da je začetna ideja o konferenci, ki bi načela vprašanje položaja slovenske manjšine, doživela zelo razburkano pot.

Malce nenavadno pa je bilo, da je bil rezultat političnih preigravanj dogodek, ki je z vidika raziskovalnega dometa in odmevnosti močno presegel prvotne okvire. Fokus konference se je razširil na splošno tematiko manjšin, obe državi pa sta zaradi občutljivosti in strateškega pomena vprašanja poskrbeli, da so bili njuni interesi dobro, res dobro zastopani, z vrhunskimi strokovnjaki in znanstveniki. V času, ko še ni bilo elektronske pošte in mobilnih telefonov, se je konference udeležilo 1000 slušateljev, predstavljenih je bilo več kot 300 kratkih prispevkov, 36 iz vrst slovenske manjšine v Italiji.

Za pripravo gradiva za takšen podvig je bil slab mesec pred izvedbo konference, natančneje 21. junija 1974, ustanovljen SLORI. Njegov prvi ravnatelj je bil Karel Šiškovič, njegov predsednik pa akademik Aljoša Volčič.

Osnovni namen SLORIja je bila priprava strokovnih podlag za izboljšanje položaja slovenske narodne skupnosti v Italiji. Pri tem delu sta mu bila v oporo Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani in Inštitut za geografijo. Tako kot pri sami izvedbi konference, je to bil še en dokaz, kako pomembna je bila slovenska manjšina takrat in kako strateško je matična država skrbela, da ji nudi najboljšo možno intelektualno in strokovno podporo, čeprav ideološko pogojeno.

Pomembna dejavnost SLORIja v tem času je bilo povezovanje in spodbujanje intelektualnega in strokovnega potenciala med Slovenci v Italiji, tudi z raziskovalnimi tabori, ki smo jih letos ponovno priredili po dolгих letih premora.

Obe dejavnosti – raziskovalno in aktivistično - je SLORI udeleževal s pomočjo podružnic na Goriškem, v Čedadu, in nekaj let kasneje tudi v Ukvah v Kanalski dolini.

V tem obdobju je SLORI priredil veliko odmevnih posvetov. Veliko pozornosti je posvečal razvoju v videmski pokrajini in tam novoustanovljeni šoli v Špetru. Intenzivno poglobljanje identitetnih vprašanj s številnimi raziskavami in publikacijami pa je doseglo svoj vrhunec s študijo Tiha asimilacija izpod peresa Emidija Susiča in Danila Sedmaka.

Po nenadni Šiškovičevi smrti leta 1982 je prevzel vajeti inštituta ravnatelj Darko Bratina, ki je inštitutu dal drugačen pečat in popeljal inštitut v drugo obdobje - **obdobje modernizacije**

Bratina je poskusil inštitut prilagoditi sodobnim trendom. Izrazito profilirana struktura raziskovalcev se je lahko uspešneje vključevala v mednarodno znanstveno okolje. Ekstenzivno dokumentiranje in zbiranje gradiva sta nadomestili zbiranje specializiranih mednarodnih gradiv in revij na področju etničnih študij. SLORI se je razvijal v pomembnejšo raziskovalno ustanovo v širši regiji. Vzpostavljal je sodelovanja tudi z italijanskimi ustanovami, kot npr. z Inštitutom za mednarodno sociologijo v Gorici in nekoliko kasneje, leta 1991, celo z Univerzo v Trstu, ki manjšini tradicionalno ni bila naklonjena.

SLORI je začel v tem obdobju sodelovati tudi s tržaškim javnomnenjskim zavodom SWG in izpeljal prvo anketo prebivalstva obmejnega območja. Ta mejnik je predstavljal tudi začetek SLORIjevega raziskovanja mejnih območij družbenega in kulturnega stika in spremljanja etnične strukture prebivalstva in procesov medetničnega sobivanja. Bratina je bil Goričan in kot tak je nedvomno imel poseben občutek za mejo in medetnično prepletanje.

Zelo hitro so se v fazi modernizacije inštituta začeli pojavljati znaki že **naslednjega, 3 razvojnega obdobja SLORIja: globoke krize.**

Že od sredine 80. let naprej so ekonomska in politična kriza v SFRJ in zmanjšanje dotoka denarja za inštitut napovedovali hudo krizo. Sredstva inštituta so se zmanjšala na 1/4, celo 1/5 tega, kar je prejemal prej. Zato je bil SLORI konec 80. let prisiljen izvesti sanacijski načrt in radikalno zmanjšati svojo kadrovske zasedbo.

V času krize je vodenje inštituta prevzel Emidij Susič. Raziskovalno delo se je spremenilo v projektno delo z zunanjimi izvajalci, na podružnicah pa je sameval po en sam sodelavec.

Kljub sanacijskemu načrtu se je finančno stanje SLORIja zaradi zmanjševanja prispevkov slabšalo. Zanimanje krovnih organizacij za SLORI je v 90. letih splahnelo in vedno pogostejše se je pojavljalo vprašanje: Čemu Slori? Zakaj potrebujemo SLORI?

V teh razmerah se je leta 2006 vodstvo odločilo, da zapre podružnice inštituta in prihranek preusmeri v razvoj lastnih raziskovalnih kapacitet za raziskovanje na celotnem poselitvenem prostoru skupnosti – torej tudi na Videmskem.

Vodstvo je privzemalo, da bodo novoustanovljena lokalna predstavništva krovnih organizacij prevzela aktivistično vlogo SLORIjevih podružnic. Ta predpostavka se v realnosti ni nikoli uresničila in še danes na Videmskem zelo pogrešajo prav ta aktivistični del delovanja SLORIja, ki je krepil lokalne skupnosti in njihov intelektualni potencial.

S spremenjeno organizacijsko strukturo je SLORI investiral v razvoj mladih kadrov s sodobnimi kompetencami za pridobivanje projektov in krepil svojo mednarodno vpetost skozi sodelovanje z Evropskim uradom za manj razširjene jezike.

Ob koncu 90. letih so publikacije Ruttarja, Venosija, Bufona in Bogatčeve vsebinsko že naznanjale novo, četrto razvojno obdobje Slorija – **obdobje preporoda in novih izzivov**.

Na prelomu v novo tisočletje se je družbenopolitični kontekst, v katerem je deloval SLORI, močno spremenil. Kadrovski preporod SLORIja je v širšem družbenem kontekstu soupadal s povečanjem zanimanja za jezikovne manjšine. Svet Evrope je sprejel dva pomembna dokumenta – Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin in Evropsko listino za regionalne ali manjšinske jezike, v Italiji sta ugledala luč sveta Zaščitni zakon št. 38 in Deželni zakon št. 26, ki sta zaokrožila pravno-formalno podlago za zaščito slovenske manjšine. S tem je finančni položaj SLORIja postal bistveno bolj predvidljiv.

Ekipa mladih raziskovalcev je bila agilna. Pripravila je odmevno publikacijo Premisliti manjšino, izvedla izjemno uspešno konferenco ICML in zelo hitro s projekti posegla na področje medkulturnega sporazumevanja in čezmejnega sodelovanja, ki še danes močno zaznamuje delovanje SLORIja.

Leta 2008 je mesto ravnatelja prevzela Maja Mezgec, nekaj let kasneje jo je nasledil Devan Jagodic, ki je v tandemu z predsednico znanstvenega sveta Zairo Vidau oblikoval razvojne poti inštituta v naslednjem desetletju, pod budnim očesom Milana Bufona, ki je kot novi predsednik SLORIja nasledil Aljošo Volčiča.

SLORI se ni uspel izogniti finančni krizi leta 2008, ki je v naše kraje prišla kasneje – okoli leta 2011. Takrat so zanj zanimivi razpisi usahnili in še tako izpiljene kompetence pridobivanja projektov so bile neuporabne. Širok krog zunanjih sodelavcev se je močno skrčil.

Vendar vsaka kriza je v bistvu zgolj priložnost, da premisliš svoje delovanje in se preobraziš. In SLORI se je takrat že drugič v svoji zgodovini mojstrsko spoprijel s krizo in iz nje izšel močnejši, z več kompetencami, več znanja in novimi perspektivami. Začel je razvijati tesnejše vezi z italijansko stvarnostjo in v tem odkril nove priložnosti za lasten razvoj.

To so bili prvi koraki v zadnje, peto obdobje SLORIjevega razvoja, ki bi ga lahko poimenovali kar **globoka integracija** in kjer sem podpisana zamenjala dotedanjega predsednika Bufona.

Danes je SLORI končno kadrovsko in organizacijsko v položaju, da lahko udejanja to, kar je njegovo poslanstvo. Raziskuje in kritično presoja procese in pojave znotraj slovenske skupnosti v Italiji. Naša skupnost je verjetno edina evropska manjšina, ki razpolaga s podatki o 30-letnem longitudinalnem spremljanju šolske populacije, za kar se je potrebno zahvaliti naši dolgoletni rzaiskovalki Norini Bogatec, v zadnjem desetletju pa smo na SLORIju s svojimi raziskavami posegli na vsa ključna področja delovanja slovenske skupnosti v Italiji, vključno s politično participacijo, vprašanji identitete in mladih pripadnikov skupnosti, gospodarstva, kadrov in še bi lahko naštevala. SLORI je močno okrepil sodelovanje s številnimi primarnimi ustanovami, ki pri nas naročajo raziskave, koristijo naše jezikovne storitve in skupaj z nami snujejo tudi posebne dejavnosti, kot je npr. Jezikovni poligon v sodelovanju z ZSSDI-jem ali delavnice za starše o dvojezični vzgoji otrok skupaj z Dijaškim domom v Gorici.

V duhu slogana Razmišljaj globalno, deluj lokalno na SLORIju raziskujemo procese večetničnega sobivanja v obmejnem prostoru. Pred kratkim sta Devan Jagodic in Milan Bufon z odličnima raziskavama posegla prav na to področje. Zahtevnih vprašanj integracije obmejnega prostora se lotevamo tudi aplikativno. Pri INTERREG projektu CROSSTERM se npr. ukvarjamo s čezmejno standardizacijo upravno-pravne terminologije. To zveni zelo visokoteče, ampak v praksi bo to lahko pomagalo rešiti marsikatero praktično zagato za vse tiste, ki živimo čezmejno in smo večkrat ujeti med dvema javnima upravama, ki plujeta vsaka v svojo smer.

Pri teh projektih sodelujemo z vsemi ciljnimi skupinami, ki jih je imel v mislih že Bratina, ko je poudarjal pomembnost večsmernih povezav s širšo italijansko stvarnostjo in s čezmejno slovensko, vključno s tamkaj prisotno stvarnostjo italijanske manjšine.

Posebej so nam pri srcu nam tesne vezi sodelovanja s furlansko skupnostjo, za raziskovalne namene pa se povezujemo z raziskovalnimi institucijami v Sloveniji, Italiji in v drugih državah.

Pri svojem delovanju se vse bolj povezujemo tudi z akterji italijanskega državnega ustroja. V preteklem desetletju smo s Slovenskim deželnim šolskim uradom zagnali zasnovo in izvedbo preverjanj INVALSI, ki jih je potem urad izvajal naprej v lastni režiji. Posebej smo ponosni na sodelovanje z Avtonomno deželo FJK, kjer smo pri zasnovi deželnih konferenc opravili zajetno raziskovalno delo in pripravili izhodišča za strokovno razpravo o stanju in napredku pri zaščiti naše skupnosti. Še globlje vezi pa imamo s Centralnim uradom za slovenski jezik pri avtonomni deželi FJK, kjer skupaj in v sodelovanju z Univerzo v Ljubljani razvijamo napredna in inovativna digitalna orodja.

Globoka vpetost SLORIja v delovanje slovenske skupnosti, ter tesno sodelovanje z okoljem na področju raziskovanja in pri aplikativnih projektih, sta pripomogli k temu, da so zamrla vprašanja o tem, »zakaj rabimo SLORI«.

SLORI je tako s svojimi dejavnostmi spet zasedel mesto, ki mu pripada. V osrčju naše skupnosti.

K temu je nedvomno pripomoglo tudi naše delovanje na področju jezika, ki smo ga pred skoraj desetimi leti opredelili kot prioriteto in ga uspešno razvijamo z delovno skupino SLORIJezik. Lektoriranje, jezikovno svetovanje in izobraževanje različnih ciljnih skupin – od šolnikov, novinarjev do uradnikov in trenerjev - to so tiste dejavnosti, zaradi katerih je SLORI za preostale akterje v skupnosti že na prvo žogo koristen, potreben in pomemben. Skupina SLORIJezik trenutno izvaja nekaj zanimivih projektov na področju standardizacije jezika in razvija napredna digitalna orodja, kot so Smej.se, Loris in Jezik na klik. To delo je avantgardno, če se lahko tako izrazim, in prav zaradi tega nimamo težav s kadrovanjem, saj si vrhunski strokovnjaki na tem področju preprosto želijo delati z nami na teh projektih.

Če sem se že dotaknila vprašanja kadrovanja ... dovolite mi še nekaj besed na to temo.

Svojim predhodnikom na SLORiju se moram zahvaliti, da so mi zapustili dediščino, ki mi jo lahko zavidajo predsedniki vseh preostalih primarnih organizacij: fokus na kadre – na pridobivanje, razvoj in zadrževanje kadrov.

Ta fokus se čuti v našem upravnem odboru, ko se na skoraj vsaki seji pogovarjamo o kadrih. Ta fokus se čuti pri naših vodstvenih kadrih, ki ves čas razmišljamo o tem, kako vzgojiti kadre, ki jim bomo lahko v prihodnosti varno in zanesljivo prepustili SLORI, kot ga je prejšnja generacija prepustila nam.

V Šiškovičevem času so vpeljali Mladinske raziskovalne tabore z namenom, da bi vzgajali in krepili intelektualni potencial skupnosti. Bratina si je zamislil banko znanja, kot nek sistem vključevanja tistih oseb, ki izhajajo iz manjšinskega okolja in delujejo v večinskem okolju. Susič je fokus močno preusmeril na vzgajanje mladih kadrov, s štipendiranjem in z vzpostavitvijo Sklada za nagrade za dodiplomske in poddiplomske naloge.

Tudi sami se danes na SLORiju posvečamo mentoriranju in razvoju rosno mlade generacije novih raziskovalk iz manjšinskih vrst. Natečaj za magistrska in doktorska dela, študijske prakse, projektno delo, strateško podpiranje perspektivnih kadrov pri poddiplomskem študiju in pridobivanju znanstvenih nazivov - vse to so mehanizmi, ki jih SLORI razvija, da se bo še naprej uspešno soočal s kadrovsko stisko, ki vstopa skozi vrata primarnih organizacij slovenske skupnosti v Italiji.

In rezultati takšnega pristopa so na dlani. SLORI se lahko danes pohvali s fantastičnim timom, ki ga sestavlja predan in zanesljiv strokovni kader ter zagrizena ekipa raziskovalcev. In k temu velja dodati še delujoče organe – upravni odbor, znanstveni svet in nadzorni odbor, kjer razmišljujoči in angažirani posamezniki odlično podpirajo kolektiv.

Brez naših ustanoviteljev, naših predhodnikov, našega fantastičnega tima, rednih in zunanjih sodelavcev, našega podjetnega direktorja, naših organov, brez številnih med vami, ki ste nam skozi leta stali ob strani in nas podpirali in spodbujali, SLORI danes ne bi bil tukaj tak, kot je.

Naš cilj je pa jasen – nadaljevati z delom. Izzivov in idej nam ne manjka. SLORI je danes petdesetletnik. V naslednje desetletje svojega delovanja stopa svež, zdrav in še vedno mladosten. Ker raziskovalne inštitucije nimajo sivih las, gub in odvečne teže, samo več izkušenj in več znanja 😊